

ta käsittelevä *Åland*, ja niistä syntyy vaikutelma, että ne ovat kirjassa vain aakkosmuodon täyttämiseksi. Tästä huolimatta kirja on varsin ehyt kokonaisuus, ja esseet keskustelevat hyvin keskenään.

Kirjaa voi suositella kaikille yhteiskunnallisesta pohdiskelusta kiinnostuneille ikään ja koulutustasoon katsomatta. Opiskelijoille kirja toiminee sujuvana johdatuksena demokratian, kansalaisuuden ja yhteiskuntapolitiikan kysymysten äärelle. Tutkijoita ja muuta enemmän tai vähemmän akateemista yleisöä kirja palvelee ajatuksia herättävänä iltalukemisena.

## Henri Koskinen

---

### Lahen pojasta työeläkemieheksi

---

Hannu Uusitalo: Tutkimus ja päätöksenteko hyvinvointivaltiossa – Havaintoja viideltä vuosikymmeneltä.  
Helsinki: Into Kustannus Oy, 2020, 300 s.  
ISBN: 978-952-351-357-0

---

Kirjassaan *Tutkimus ja päätöksenteko hyvinvointivaltiossa. Havaintoja viideltä vuosikymmeneltä* valtiotieteiden tohtori ja Eläketurvakeskuksen (ETK) entinen johtaja Hannu Uusitalo

kertoo matkastaan läpi suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksen yhtenä Suomen suurimman ikäluokan lapsena. Uusitalo syntyi vuonna 1947 Lahdessa ja kävi siellä koulunsa. Hänen oman kertomansa mukaan oli itsestään selvää, että hän menisi oppikouluun, ja lukioaikana oli yhtä selvää, että hän jatkaisi opintoja yliopistossa.

Uusitalo on jakanut kirjansa viiteen osaan, jotka muodostavat jokseenkin ehyen elämänkaaren aina lapsuudesta eläkkeelle jäämiseen asti. Kirjan ensimmäisessä luvussa Uusitalo kuvaa lapsuuttaan ja nuoruuttaan Lahdessa sekä pohtii tilastojenkin valossa sitä, millainen oli suurten ikäluokkien Suomi. Maailma oli suuressa murroksessa, ja nuorten maailmaa ravisteli rock and roll. Uusitalosta tuli kuitenkin jazz-mies, joka menestyi myös pöytätenniksessä saaden lajissa pronssia vuoden 1963 SM-kisoissa.

Syksyllä 1966 Uusitalo aloitti opiskelun Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Häneen teki vaikutuksen etenkin tuolloinen professori Erik Allardt ja hänen innostuneisuutensa, joka tarttui Uusitalon mukaan myös opiskelijoihin. Uusitalo kertoo, miten "Allardt'n lukeneisuus, kyky yhdistää toisiinsa yllättäviä asioita ja taito avata uusia näkökulmia

ihastuttivat. Franzeninkadun luentosali pullisteli väkeä, ja luennoilta poistuttaessa oli tunne, että taas oli saanut uutta ja mielenkiintoista ajateltavaa. Ei niinkään valmiita vastauksia vaan uusia kysymyksiä ja näköaloja." (s. 33)

Sosiologian ja tilastotieteen rinnalla Uusitalolle kolmas tärkeä oppiaine yliopisto-opinnoissa oli filosofia. Uusitaloa inspiroivat John Rawlsin ja Georg Henrik von Wrightin ajatukset eriarvoisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Sten Johansson, joka johti 1970-luvun taitteessa Ruotsin ensimmäistä elintasotutkimusta, sai puolestaan Uusitalon kiinnostumaan konkreettisesta sosiaalipoliittisesta tutkimuksesta. Oma akateemista ajatteluaan Uusitalo pääsi kehittämään ensin Helsingin yliopiston vertailevan sosiologian tutkimusryhmässä (VERSO) ja sen jälkeen Turun kauppakorkeakoulussa, kun hänet vuonna 1977 valittiin sen taloussosiologian apulaisprofessoriksi.

Pitääkseen yllä yhteyksiä Allardt'n ryhmässä ja sen liepeillä toimineisiin tutkijoihin Uusitalo kutsui koolle ryhmän sosiologeja, joista myöhemmin muodostui The Onni Granholm Society. Akateeminen maailma oli tuolloin hyvin miehinen, eikä tähänkään ryhmään kuulunut yhtään naista. Nuorten

sosiologimiesten yksi tunnuslause oli, ettei kehenkään yli 40-vuotiaaseen voinut luottaa. Tämä kuvaa hyvin ryhmän nuoruuden intoa ja halua tuoda uudenlaista empiiristä ajattelua tuolloin teoreettisen marxilaisuuden värittämään sosiologiseen maailmaan.

Työssään Uusitalo on aina painottanut empiirisen evidenssin tärkeyttä. Uusitalon tuntevat voinevat yhtyä Mikko A. Salon sanoihin, kun hän vuonna 1992 lausui Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan virkaa hake-neesta Uusitalosta näin: ”Uusitalon empiirinen ote on vahva. Hän ei ole lukulampun sokaisema nojatuoliajattelija, vaan tutkija, joka haluaa itse nähdä asioiden todellisen laidan sel-laisena, kun se yhteiskunta-tieteilijälle ilmenee tilastojen ja suurten kyselytutkimusten keinoin.” (s. 68)

Uusitalo avaa kirjassaan laajasti niitä ilmiöitä ja käsitteitä, jotka ovat olleet hänen omassa tutkimuksessaan keskeisiä. Hyvinvointivaltio, joka uudissanana esiteltiin vuoden 1954 *Mitä Missä Milloin* -kirjassa, oli 25 vuotta myöhemmin Uusitalon ja Matti Alestalon tutkimuskohteena, kun he lähtivät vetämään Suomen osatutkimusta laajassa eurooppalaisen hyvinvointivaltion kehitystä tutkivassa tutkimushankkeessa. Tuo tutkimus, jonka tilastollinen

tutkimusaineisto sisälsi yli 250 aikasarjaa, on jäänyt ainoaksi laajuudessaan. Hyvinvointivaltiota on kyllä tutkittu monista eri näkökulmista, mutta se ansaitsi myös kokonaisvaltaisemman tutkimuksen, jossa korostuivat suuret historialliset linjat ja toisaalta erinomainen tarkkuus yksityiskohdissa, sillä kuten Uusitalo toteaa, ”[hyvinvointivaltion] rajoista, ongelmista ja mahdollisuuksista käydään edelleen keskustelua – kuten on käyty koko sen olemassaolon ajan” (s. 103).

Kirjan kolmannessa osassa Uusitalo jättää taakseen tutkijanuran ja siirtyy sosiaali- ja terveyshallituksen ylijohtajaksi. Myös sektoritutkimuslaitoksessa Uusitalo pääsi käymään tieteellis-filosofisia keskusteluja ja ajoittain nähtävästi niin kiivaasti, että kerran Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskukseen (Stakes) silloinen pääjohtaja Vappu Taipale katsoi parhaaksi jäädyttää häntä kaatamalla tilkan vettä hänen päähänsä. Uusitalo joutui myös puolustamaan tieteellisen tutkimuksen roolia ministeriön alaisuudessa toimivassa tutkimuslaitoksessa. Hän ja Taipale pitivät tärkeänä, että Stakesissa on riittävästi tohtorin tutkinnon suorittaneita, sillä vain niin voitiin turvata tutkimuksen laatu ja mahdollistaa riittävä yhteydenpito yliopisto-maailmaan.

Uusitalo antaa kirjassaan kattavan kuvauksen Stakesin synnystä ja kehityksestä sekä etenkin siitä, millaista on toimia valtionhallintoa lähellä olevassa mutta itsenäiseen ajatteluun pyrkivässä sektoritutkimuslaitoksessa. Poliittiset tuulet näkyvät sen toiminnassa herkemmin kuin yliopistomaailmassa, vaikka yliopistotkaan eivät niiltä missään nimessä ole suojassa.

Pisimpään Uusitalo ehti olla töissä Eläketurvakeskuksessa. Hän sai olla mukana vuosien 2005 ja 2017 suurissa eläkeuudistuksissa nähden samalla, millaista on tehdä työtä organisaatiossa, ”jonka lankoja vetelivät työmarkkinajärjestöt” (s. 209). Tutkimusmaailmasta Uusitalo ei kuitenkaan päässyt paljontaan kauemmas, sillä yhtenä kolmesta linjajohtajasta hänen vastuulleen kuuluivat suunnittelu-, tilasto- ja tutkimusosastot.

Uusitalon empiirinen ote näkyy myös siinä, miten ЕТК tänä päivänä tuottaa tietoa eläkejärjestelmästä. Uusitalolla oli oman kertomansa mukaan Stakesin aikoina alkanut pyrkimys kehittää palveluja paremmin päätöksentekoa, asiantuntijoita ja miksei myös valistuneita kansalaisia palvelemaan suuntaan. ЕТК julkaisee yhä vuosittain Työeläkeindikaattorit -raporttia, jota alettiin rakentaa Uusitalon aloitteesta. Julkaisu vastaa

Uusitalon mukaan ”ehkä parhaiten sitä, mitä indikaattori-pyrkimyksilläni olen tavoitellut. Se on tiivis, antaa lukijalle riittävät tiedot kyseisestä indikaattorista ja esittää sen kehityksen pääsääntöisesti havainnollisen kuvan muodossa.” (s. 234)

Uusitalon kirja antaa hyvän historiakuvausten ETK:sta ja etenkin vuosien 2005 ja 2017 eläkeuudistuksista. Uudistuksiin liittyen Uusitalo pohtii sitä, miten vaikeaa on tulevaisuuden arviointi. Hänen mukaansa vuoden 2017 uudistus on tässä suhteessa ”hyvä esimerkki siitä, miten valmistelu ja sen vaatima tietotuki voi parhaimmillaan toimia. Tietotuen näkökulmasta oleellista on riittävä aika valmisteluun ja erityisesti aineistojen ja analyysivälineiden selkeä parantaminen.” (s. 262)

Uusitalo siirtyi eläkkeelle vuoden 2014 alussa. Viiden vuosikymmenen aikana hän ehti nähdä suomalaisen hyvinvointivaltion kasvun ja kukoistuksen sekä myös 1990-luvun laman menoleikkauksineen. Hän kasvoi Allardt, Rawlsin, von Wrightin, Walter Korven ja The Onni Granholm Societyn sosiologikollegoiden innoittamana merkittäviin yhteiskunnallisiin tehtäviin, joissa hän on päässyt vaikuttamaan hyvinvointivaltion kehitykseen ehkä jopa vahvemmin kuin

antaa kirjassaan ymmärtää. Vaatimaton Hannu ei ole, eikä ole siihen syytäkään. Hän on päässyt pitkälle, eikä siitä ole sattumaa syyttämisen.

Sattumallakin on Uusitalon kirjassa kyllä paikkansa. Kuten hän itse kirjoittaa, ”ratkaisevimmat sattumat lienevät sukupuoli, syntymän ajankohta ja vanhemmilta saatu geneettinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen perintö sekä yhteiskunta, johon kuuluu. Syntyminen Suomeen on maailman mittakaavassa harvinainen, mutta onnellinen sattuma.” (s. 277) Kirjan luettuani en voi olla miettimättä, millaisen kirjan Uusitalo olisi kirjoittanut, jos sattuma olisi toiminut toisin. Veikkaan, että myös Hannu on tätä miettinyt ja ehkä asiasta jopa muuttaman tilastollisen analyysin tehnyt.

Uusitalo omistaa kirjastaan muun muassa yli 30 sivua tulojaon ja toimeentuloerojen kysymysten pohdinnalle. Vaikka kirja on ennen kaikkea tarina Hannu Uusitalon elämästä ja urasta suomalaisessa hyvinvointivaltiossa, on se myös tietokirja, joka kaikkien sosiologiasta, sosiaalipolitiikasta, yhteiskuntafilosofiasta ja tilastotieteestä kiinnostuneiden kannattaa lukea (ajatuksella). Kaiken kaikkiaan Uusitalon kirja viiden vuosikymmenen havainnoista suomalaisesta

hyvinvointivaltiosta on julkaisu, joka ansaitsee paikkansa jokaisen yhteiskunnasta ja sen kehityksestä kiinnostuneen kirjajuhllyssä.

## Minna Ylikännö

### Genetiikka tulee – oletko valmis?

Kathryn Paige Harden: *The Genetic Lottery – Why DNA Matters for Social Equality*. Princeton University Press, 2021, 300 s. ISBN 978-0-691-19080-8

Kathryn Paige Hardenin kirja *The Genetic Lottery – Why DNA Matters for Social Equality* on kattava katsaus viime vuosikymmeninä vahvasti kehittyneeseen ihmistieteelliseen DNA-tutkimukseen. Kirja jakautuu pääpiirteissään kahteen osaan. Ensimmäinen osa esittelee viimeisten vuosikymmenien tutkimustuloksia liittyen genetiikan rooliin sosioekonominen aseman ylisukupolvisessa periytymisessä. Toinen osa taas pohtii, mitä nämä tulokset tarkoittavat ja miten niitä tulisi tulkita yleisemmin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Osat eivät kuitenkaan rajaudu selkeästi vaan limittyvät, ja käsittelevät niitä tässäkin kokonaisuutena.